

KAMU GÖREVLİSİNİN ETİK AMAÇ VE AHLAKİ YÜKÜMLÜLÜĞÜNE YÖNELİK BİR DEĞERLENDİRME

Dr. Aydın USTA*

ÖZET

Kamu örgütlerinin amaçları olduğu gibi, bu örgütlerde istihdam edilen kamu görevlilerinin de çeşitli amaçları bulunmaktadır. Kamu örgütlerinin amaçları ile örgüt çalışanlarının amaçları uzlaştığı ölçüde iş başarımı sağlanabilmektedir. Kamu görevlileri özel amaçlarının yanında etik amaçlara da sahiptirler. Bu etik amaçlara ulaşabilmek için de ahlakî yükümlülüklerini yerlerine getirirler. Söz konusu olan etik amaçlar evrensel; ahlakî yükümlülükler ise bireyseldir ve değişebilir. Etik ve ahlakın bu kapsam farklılıklarının yanında, aralarında kuramsal farklılıklar da bulunmaktadır. Etiğin kuramı teleolojik yaklaşımdır; ahlakın kuramı ise deontolojik yaklaşımdır.

Küreselleşmenin egemen olduğu günümüzde kamu yönetiminin etkililik ve verimliliğinde, etik, bir destek unsuru olarak kabul edilebilir. Çünkü geçmişte olduğu gibi günümüzde de pek çok bireysel, toplumsal ve küresel ahlakî sorunlar yaşanmaktadır. Bu çerçevede, ahlakî sorunlarla ilgilenmek (etisyen olmak) başta yöneticiler olmak üzere tüm kamu görevlilerinin görev alanlarına girmektedir.

Etik sadece insana özgü bir kavramdır; insanın özgürlüğünü çevreleyerek insanı yönetir. Aynı zamanda kamu yararı çerçevesinde kurumsal eylem ve işlemleri yönlendirip, toplumsal yararlılığı sağlar. Etik, toplumsal kalkınmayı amaçlayan, ahlakî davranışlara rehberlik eden bir düşünce sistemidir. Kamu örgütlerinde uygulamalı etiğin önemini veya rolünü açıklamak için ahlak kuramlarından da yararlanılmaktadır. Bu bağlamda etik kavramı ile ahlak kavramı arasında doğrusal bir ilişki bulunmaktadır.

Bu çalışma; kamu örgütlerinde yaşanan ahlakî sorunlara, dolayısıyla çeşitli anlaşmazlıklara, etik disiplininin, çözüm sağlayacağı iddiasını taşımaktadır. Bu anlamda başta kamu yöneticileri ve kurum çalışanları olmak üzere herkes, her alanda toplumun geleceği için, etiğin düzen, ilke ve değerlerini buldukları toplumda egemen kılmak durumundadırlar.

Anahtar Kelimeler: Kamu Görevlisi, Etik, Ahlak, Teleoloji, Deontoloji

ABSTRACT

An Evaluation About his/her Ethical Objective and Moral Responsibility of A Public Servant

As public organizations have their own objectives, public servants employed in these organizations also have certain objectives. Successful work is achieved only if the objectives of the public organizations match up with the ones of the workers of

* İnönü Üniversitesi, İİBF, Kamu Yönetimi Bölümü Öğretim Üyesi

the organization. Public servants have ethical objectives in addition to private goals. They fulfil their moral responsibilities in order to reach these ethical objectives. Those ethical objectives are universal, whereas moral responsibilities are individual and changeable. In addition to these scope differences between ethics and morality, they also have theoretic differences between each other. The theory of the ethics is teleological approach, while the theory of the morality is deontological approach.

In our epoque, in which globalization dictates, ethics in the efficiency and productivity of public administration can be considered as a supporting element, because many individual, social and global moral problems are being experienced today, as it was in the past. Within this framework, dealing with moral problems (to be an ethician) falls into the area of all public servants, the executives in the first instance.

Ethics is a concept which is special only to human beings. It manages the humans through encircling the freedom of humans. In the same time, it drives the institutional activities and procedures and thus elicits social usefulness. Ethics is a thought system, which aims social development and guides moral behaviours. Morality theories are also used to explain the importance or role of the applied ethics in public organizations. In this context, there is a linear relationship between the ethics concept and morality concept.

This study claims that ethical discipline will provide a solution for moral problems, thus for many conflicts experienced in the public organizations. Thus everybody, the executives in the first instance, have to enable the order, principles and values of the ethics to rule in the society in which they are present themselves.

Keywords: Public Servant, Ethics, Morality, Teleology, Deontology

GİRİŞ

Bir ülkede işlerin yolunda gitmesi, ekonomik ve sosyal kalkınmanın sağlanması kamu görevlilerinin etik düşüncesine ve ahlaki davranışına bağlıdır. Çünkü kamu görevlilerinin bozulması durumunda, görevlilerin yer aldığı toplumda bozulmaktadır. Ayrıca halkın eğitimi ve sağlığı kamu görevlilerinin gereken kamu hizmetlerini üretmesi ile sağlanabilmektedir. Toplumun sürekliliğini sağlayan adalet ve güvenlik hizmetleri yine kamu görevlileri tarafından yürütülmektedir. Kamu görevlilerinin etik düşünebilmesi veya ahlaki davranabilmesi ise kişiliğin bir yansımasıdır. Bilindiği üzere kişilik, bireyin yeteneklerinin, karakterinin ve mizacının bir bileşimidir. Bu nedenle her kamu görevlisine sağlam bir karakter ve olumlu sağlıklı duygular kazandırmak, üst benliğini geliştirmek etik açıdan yarar sağlayabilir. Kuşkusuz tüm bu çabalar görevlinin etik düşünebilme ve ahlaki davranabilme yeteneğini geliştirecektir.

Genellikle kişilik, davranış eğilimlerinin dinamik bir bütünü olarak tanımlanmakta ve bu davranışların birçoğu "iyi" veya "kötü" olarak değerlendirilebilmektedir. İşte bu tür değerlendirmelere konu edilen davranışlar ahlaki davranışlardır. Ahlaki duygu, insanın ne olduğu, nasıl yaşadığı ile ne olabileceği ve nasıl yaşaması gerektiği konusundaki mantıksal değerlendirmelerine dayanmaktadır.

Bugün etik kuramının anlamını bilmek, ahlaki yükümlülüklerin dayanaklarını, halk yığınlarının çeşitli sorunlarla ilişkisini; ekonomik, toplumsal ve politik gelişmenin ulaşmak istediği amaçları bilmek demektir. Etik kuram, ahlaki gelişime rehberlik etmektedir. Bir toplumdaki ahlaki bozulmaların, yönetim kadrosunu da etkileyeceği düşünülürse; etiğin önemi burada çok daha iyi anlaşılmaktadır.

Yoksulluk, ayrımcılık, savaş, kamu örgütlerinin yapı ve işlevleri, bireylerin ekonomik ve kültürel özgürlüğü ile bireysel haklar zamanımızın önemli ahlaki sorunlarıdır. Bu sorunların çözümü konusunda eğitimcilerin, politika üreten düşünürlerin, kısacası herkesin önemli sorumlulukları bulunmaktadır. Hatta toplumda bu tür olumsuz davranış örüntülerini sergileyenlerin kamu otoritelerince engellenmesi ve yaptırıma bağlanmaları gerekmektedir. Bunların hepsi de *haklı* ve *haksız*, *iyi* ya da *kötü*nün ahlaki yargılarıyla ilgilidir ve insan yaşamının olabileceği ve ne olması gerektiği konusundaki genel düşüncelere ya da kavramlara dayanmaları gerekir (Selsam, 1995, s. 10). Bu tür düşünme de bir etik çalışmadır.

1. KAMU GÖREVLİLERİ VE GÖREV EYLEMLERİ

Kamu görevlileri kavramı, "dar" ve "geniş" anlamda olmak üzere iki biçimde ele alınmaktadır. İster dar anlamda kullanılsın; ister geniş anlamda kullanılsın, bir kişinin kamu görevlisi sayılabilmesi için, bir kamu örgütünde çalışması gerekir. Bu nedenle, kamu hizmeti gördükleri bir kamu örgütüne bağlı olarak çalışmayan kişiler, kamu görevlisi sayılmamaktadır. Örneğin, bir hekimin yaptığı iş, kamu hizmeti olduğu halde, bir kamu örgütüne bağlı olarak çalışmıyorsa, hekim, "kamu görevlisi" olarak nitelendirilmemektedir. Dar anlamda kamu görevlileri kavramı içine Any. md.12'de belirtildiği üzere, devletin, kamu iktisadi teşebbüsleri ve diğer kamu tüzel kişilerinin genel idari esaslarına göre yürütmekle yükümlü oldukları kamu hizmetlerinin gerektirdiği asli ve sürekli görevleri yürüten personel girer. Bunlar, "memurlar" ve "diğer kamu görevlileri"dir. İdare ile kamu hukuku ilişkisi bulunan ve hizmetin asli ve sürekli elemanı sayılabilecek bir görevde çalışanlar, "diğer kamu görevlisi"dir. Buna göre Cumhurbaşkanından işçisine kadar herkes, bu anlamda bir kamu görevlisidir. Başka bir ifade ile devletin yasama, yargı ve yürütme organında çalışan herkes kamu görevlisidir (Aygün, 2010, s.64).

Kamu görevlileri kamusal faaliyetleri, başta anayasa olmak üzere kanun, tüzük, yönetmelik, yönerge, genelge ve benzeri mevzuata uygun olarak yapmakla mükelleftir. Tüm bu mevzuatın dayandığı ana ilke ise, kamu yararının egemen kılınmasıdır. Diğer bir deyişle, kamu yönetiminin işleyişini düzenleyen yasal çerçevenin ruhunu, toplumun genel çıkarının, bireylerin çıkarlarından üstün olduğu varsayımı oluşturmaktadır. Ne var ki uygulamada, kamu görevlilerinin her durumda bu temel ilkeye göre hareket etmedikleri yönünde yaygın bir kanaat gelişmiş bulunmaktadır. Öyle ki, bazı kamu görevlilerinin yolsuzluklara bulaştıkları, rüşvet aldıkları, zimmete para geçirdikleri, hizmet sundukları vatandaşlara zorbalık yaptıkları, kayırmacılık yaptıkları ve yalan söyleyip dedikodu yaptıkları hemen hemen herkesin kabul ettiği sapma davranışlardır. Bu durum, ahlak konusunda yapılan etik tartışmaların kamu yönetimindeki önemini artırmıştır. Öyle ki bu alanda oldukça hacimli bir alan yazın da gelişmiş bulunmaktadır (Özdemir, 2008, s.180).

Kamu görevlileri, kamu yönetiminin insan unsurunu oluşturmaktadır. Kamu görevlileri, yaptıkları her türlü işi, belirli bir takım ilkelere dayanarak yapmaktadırlar. Bu ilkelerden biri, kamu yararının özel çıkara üstün tutulmasıdır. Dolayısıyla kamu hizmeti yapan kamu görevlileri, kişisel çıkarları için değil, kamu yararı için çalışmak durumundadırlar (Günday, 2002, s.523; Hunbury, 2004, s.187).

Kamu görevlilerinin eylemleri yine kendilerinin dayandığı "öncüller"le (maddi dayanak) açıklanırken, öncelikle bilinçli, ussal davranışlar söz konusu edilmektedir. Çünkü kişi davranışlarının birçoğu ne bilinçli ne de ussaldır. Birçok durumda davranışta bulunan, neden o biçimde davrandığını açıklayamaz, ya da açıklasa bile, yaptığı, gerçek bilinçsiz nedenlerin ussallaştırılmasına yönelmiş bir çabadan öteye geçemez. Kamu örgütleri belirli amaçların gerçekleştirilmesi için kurulmuş olduklarına göre, yönetim sorunları incelenirken, kamu görevlilerinin görev eylemlerinin ussal yönleriyle ilgilenmek gerekir. Ancak kamu örgütlerinin başarıları yanında başarısızlıklarının da açıklanması isteniyorsa usdışı davranışları da anlamak gerekir (Simon vd, 1985, s.47).

İnsan "düşünen" ve "eylemde bulunan" bir varlık olarak fiziksel ve toplumsal çevresine etki eden, hemcinsleriyle bağıntılar kuran bir varlıktır. Bu açıdan toplum içindeki davranışlarını keyfine göre yapamaz. İnsanlar mademki topluluk halinde yaşamaktadır, toplumsal uyumu ve işbirliğini en iyi biçimde sağlayacak davranış biçimleri üzerinde düşünmeleri gerekir. Dolayısıyla yeryüzünde tüm insanlara öğütlenebilecek eylem ilkelerinin veya belirlenmiş temel kavramların olması doğaldır. İnsanların bir arada yaşayabilmesi için gerekli olan ve etiğin incelediği davranış örüntüleri bu bakımdan önem taşımaktadır (Uyanık, 2003, s.173).

Görev, bir kullanım değeri olan mal ve hizmet üreten her türlü etkinlik (bedensel, zihinsel) olarak tanımlanabilir. Kısacası görevsel faaliyetler, insanın yarar sağlamak amacıyla aklı, elleri, alet ve makine yardımıyla madde üzerinde uyguladığı ve sonunda insanı etkileyerek onu değiştiren eylemlerin tümüdür (Bozkurt, 2000, s.16). Ancak burada söz konusu olan eylemin bilinçli davranışlar olduğunu belirtmek gerekmektedir ve ancak, insan kendi varlık potansiyelini eylemleri ile ortaya koyabilir.

Kamu görevlisinin kişisel değerleri kararlarını etkiler. Toplumun kuralları ve kamu görevlilerinin ise insan olarak değerleri bulunmaktadır. Bu değerler bireyin kişiliğinde saklıdır ve tüm davranışlarının belirleyicisidirler. Bu değerler, etik düşünmeyi veya ahlaki davranmayı etkilediğine göre, toplumsallaşma açısından önem taşımaktadırlar.

Kamu görevlileri hizmet üreticisi olarak çeşitli kesimlerle ilişki içerisindedirler. Bu kesimler yöneticiler, çalışma arkadaşları ve vatandaşlar olabilir. Kamu görevlileri, bu kişilere karşı davranış örüntüleri sergilerler. Ancak kamu görevlilerinin sadece bilinçli davranışları (eylemler) etiğin inceleme alanına girmektedir. Bilinçsiz (us-dışı) davranışları ahlaki davranış sayılmayacağından etiğin inceleme alanına girmez.

2. KAMU GÖREVLİSİ VE ETİK AMACI

Etik sözcüğü köken olarak Yunanca "*ethikos*" kelimesi ile eşanlamlıdır. Ancak günümüzde daha çok felsefi veya kuramsal anlamları ile kullanılmaktadır. Etik, sıfat veya isim sözcüğü olarak kullanılabilir. Etik sıfat olarak kullanıldığında ahlak ve ilkelerini nitelendirmektedir. İsim olarak kullanıldığında ahlak ve temelleri üzerinde düşünen felsefenin bir bölümüdür. Hatta töre ve ahlakın bilimi olarak kabul edilebilir. Etik, töre ve ahlaki sorunlar, "*iyi*" kavramı, mutlu yaşamın koşulları, değerler ve ahlaki eylemlerin sonuçları üzerinde düşünen felsefi bir disiplindir. Etik, bireysel ve toplumsal yaşamda "*en yüksek iyiyi*" kendisine amaç edinmiştir.

Günümüzde geleneksel olarak etik kuramı, teleolojik kuram olarak ele alınmaktadır. Teleolojik kuramlar, bireyin eylemlerinin sonuçları üzerinde odaklanır. Yani bir eylemin iyiliğini veya kötülüğünü, doğruluğunu veya yanlışlığını sonuçlarıyla saptar (Videomaker Magazine, 1997a). Etik olarak en iyi eylem, en büyük iyinin üretilmesi olasılığına sahip olan eylemdir (Funeral Ethics Association, 1998). Teleoloji terimi temelde bir gayeye yönelik yönlendirmeyi ima eder. Teleolojik teorilere göre, bir eylem istenen sonucu ortaya çıkarıyorsa, o zaman ahlaki açıdan doğru ve iyidir (Videomaker Magazine, 1997b). Teleolojik teoriler, egoizm teorileri, erdem ahlaki ve faydacılık teorileri olmak üzere üç başlık altında incelenmektedir.

Teleolojik etik, kabaca, amaç etiğidir. Teleoloji, Yunanca "*tamamlama*" ve "*bilgi*" sözcüklerinin birleşmesinden oluşmuştur. Bu yaklaşım, hayal edilen amaçlara ulaşmayı veya arzu edilen sonuçları elde etmeyi, ödev, doğru davranış ve ahlaki yükümlülük gibi kavramlara tercih eder. Başka bir deyişle teleolojik yaklaşım ve neticecilik kullanılacak araçların ahlakiliği konusunda kafa yormaz. Normatif faktörler düzeyinde neticecilikte bir davranışın ahlaki durumunu belirlemeye doğrudan ilişkili olan tek faktör sonuçların iyiliğidir. Başka bir deyişle, eylemlerin ahlakiliğini değerlendirmede odak noktası olarak "*sonuçlar*" normatif temel olarak "*iyi*" esas alınır (Kagan, 1992, s.233). Amaç, fayda, sonuç, ümit ve araçlar-amaçlar gibi kavramlar teleolojik yaklaşımın anahtar kavramlarıdır (Brady, 2003, s.527).

Teleoloji, kimin iyiliğini esas almak gerekir sorusu sorulduğunda, genellikle egoizm ve faydacılık olarak iki ana kümeye ayrılarak incelenir. Faydacılar, bütün olarak toplum için en fazla iyiliği getirecek biçimde hareket edilmesini öngörür. Faydacılık yaklaşımına göre "*iyi*" demek, en çok sayıda insana en fazla iyiliği getirmek demektir. Herkesi hesaba katarak en fazla sayıda insana en çok faydalı olanı yapmak, etiğin amacıdır. Fayda ilkesi, belli bir eylem veya kuralın bütün olarak topluma getireceği fayda ve maliyetlerin en azından kabaca ölçülmesini gerektirir. Amaç, mümkün olduğu kadar toplumun en fazla sayıda üyesi için kötülüğe karşı iyiliğin oranını maksimize etmektir (Pops, 2001, s.195-196).

Etiğin amacı akılcı mutluluğu aramak, mutlu yaşama sanatını yaratmaktır. Etik dünyayı yaşanabilir kılmak için hal ve hareketler üzerinde düşünmektedir. Etik, mükemmel bir toplumun var olması için çaba içerisindedir. Etik bir *iyi eylem* yargısına varmaya çalışırken, bireyi düşünmeye yönlendirir adeta bireyi düşünme vasıtasıyla eğitir.

Bazı filozofların görüşüne göre, tıpkı tıbbın veya tıbbi ilkelerin sağlığa erişmeyi en iyi bir biçimde temin etmesi gibi, doğru ve yanlışla ilgili ilkeler de etik amaçlara ulaşmayı en iyi biçimde mümkün kılan bilgiyi temsil eder. Buna göre en temel görev belli amaçlara ulaşmak olup, doğru ve yanlışla ilgili ilkeler bu yöndeki çabaları düzene sokar. Bu görüşe göre, ilkeleri meşrulaştıran şey, onların hizmet ettikleri amaçların doğru amaçlar olmaları ve buyurdıkları eylemlerin söz konusu amaçlara erişmenin en iyi yollarına tekabül etmeleridir (Cevizci, 2005, s.647).

Özellikle büyük bir değer çözülmesi yaşanan günümüzde etiğin "Ahlaki yaşam nedir?" sorusuna yanıt araması önemlidir. Ahlaki bilinci geliştirmek ve bundan ne kastedildiği konusunda insanları aydınlatmak etiğin bir görevidir. Sonra ahlaki kavramları temellendirerek, anlamlarını güncelleştirmek ve yaşama geçirmek gerekmektedir. Böylece kişi ve grupların ahlaki yaşamlarını

tekrar bir temele bağlı olarak kurmaya yardım etmeyi hedefleyen etik, davranışlarımızın ahlakiliğini sorgular ve değerlendirir. Kişinin otokontrolünü, böylelikle, vicdaniyla yaşmasını sağlamaya katkıda bulunur. İnsanın okulda, evde, toplumda, iş yerinde, büroda kendisi dışındaki herkesi mikrokozmoz (küçük evren) olarak değerlendirmesine yol açarak, sevgi, saygı ve barış ortamının sürekliliğine katkıda bulunur (Uyanık, 2003, s.173). Ayrıca "Eylemler ve onların sonuçları iyi mi, kötü mü?", "Bir kişinin eylemlerinden veya eylemlerinin sonuçlarından sorumlu tutulması ne demektir?" gibi sorular etiksel soru olarak kabul edilebilir (Açıkgöz, 1997, s.75).

Etiğin konusu, insanın eylemleri ve bu eylemlerle ilgili tüm etkenlerdir. Bu etkenler; eylemin gerçekleştirildiği koşullar, eylemin yöneldiği amaç, eylemin sonuçları, eylemin doğruluğu ve yanlışlığı, eylemin doğruluğunun temellendirilmesi gibi konuları kapsar.

Kamu görevlilerinin hizmet sundukları vatandaşlara karşı sahip oldukları hakları ve yükümlülükleri vurgulayan görev etiği, bir ölçüde bireysel etiğin tamamlayan parçasıdır. İnsan, gereksinimlerini karşılamak için diğer insanların yardımına ve onlar tarafından kabul edilmeye muhtaç bir sosyal varlık olduğundan, insanların birlikte yaşamalarından ve eylemlerinden sosyo-ekonomik kurumlar ve devlet gibi belli biçimler ortaya çıkmış ve kurumsallaşmıştır. Toplumsal düzen ilkeleri ise özgürlük, eşitlik, adalet, dürüstlük, tarafsızlık, hesap verebilirlik ve insan onuru gibi temel etik ilkelerden türemiş olup toplumun üyelerinin sadece biyolojik olarak yaşayabilmelerine değil; aynı zamanda hepsinin mutlu olmasına ve refaha ulaşmasına katkıda bulunacak bir davranış öngörmektedir (Pieper, 1999, s.90).

Bencillik, kıskançlık, iktidar hırsı, nefret ve benzeri doğal eğilimlere ve mizaca karşı görev etiği, toplumsallaşma sürecini sadece doğal bir gelişme olarak değil; özünde koşulsuz, mutlak bir talebe yanıt verebilen ahlaki bir gelişme olarak da gerçekleştirebilmek üzere başkalarını sevmeyi, merhameti, hoşgörüyü, saygı ve barışı gündeme getirir (Pieper, 1999, s.98). Kurumsal davranışın etiksel değerlendirilmesinde memur ve yönetici eylem ve davranışlarının irdelemesi önem taşımaktadır. Bu irdeleme meslek etiği olarak da adlandırılabilir. Meslek etiği, çalışma yaşamı içerisindeki davranışların, uygulamaların, kuralların ve ölçütlerin; etik sorumluluk ve standartlar bakımından incelendiği ve değerlendirildiği bir süreçtir. Bu süreç bir örgütün, çalışanlar, vatandaşlar ve diğer kamu, kurum ve kuruluşlarıyla olan ilişkilerini içermektedir. Aynı zamanda iş yaşamındaki toplumsal sorumluluk ilkelerini de kapsamaktadır. Bu noktada meslek etiği, söz konusu tüm ilişkileri değerlendiren bir işleve sahiptir.

Mesleki davranışın değerlendirilmesinde etik, soyut kavramlara bağlı olarak, bu soyut kavramlardan somut bilgiler ortaya koymaya çalışır. Bu nedenle

etik ilkeler denildiğinde belli bir alana ilişkin yazılı ve somut bilgiler içermesi beklenir. Bu anlamda akademik bir disiplin olarak etik, soyut etik ilkeler ve kuramsal görüşlerin, örgüt yaşamında ne ölçüde uygulanabileceğini kendisi konu edinmiş ve etiğin bir türü uygulamalı bir disiplin ve çalışma alanı olarak ortaya çıkmıştır (Donalton, 1989:32).

Etik ilkeler, kamu yönetiminde kabul edilebilir davranışları tanımlayabilmek amacıyla yapılan sistematik oluşumlardır. Etik ilkeler, kurumsal anlamda var olan değerlerin çatıştığı ve çalışanların ikilem yaşadığı olaylarda, kamu görevlilerine ve yöneticilere iyi davranış ve uygulamalarda bulunma, kötü davranışlardan kaçınma yolunda rehberlik ederek, devlete olan güveni artırır ve bu anlamda kamu örgütlerindeki yönetsel davranış ölçütlerini geliştirirler. Etik ilkeler yazılı ya da yazılı olmayabilir, fakat uygulamaya ve halk tarafından ölçümlenmeye daha uygun ve somut olan yazılı etik ilkeler, herhangi bir kamu örgütüne kamuya duyurulabilir (Kılavuz, 2003, s.151).

Etik, davranışlara felsefi bir bakış açısı ile anlam kazandırmaya çalışarak, *doğru-yanlış, ödev-yükümlülük, toplumsal sorumluluk* kavramlarını sorgular. Bundan dolayı *ahlak* ve *etik* kavramları birbirinin yerine kullanılamaz, çünkü *ahlak* insanın değer ve tutumlarını içerirken, *etik* bu alanda yapılan akademik çalışmaları içermektedir. Etik açısından durum çok farklılık arz eder, etikte, "istenilir iyi" kavramı söz konusudur ve bu istenilir iyiler coğrafi farklılıklardan, inanç, etnik ve cinsel farklılıklardan etkilenmez (İnal, 1996, s.43).

Genellikle iyi bir yaşam amacı için "etik" terimi ve bu amaca ulaşmak için ise zorlama/kısıtlama etkisi olan normatif içerikli "ahlak" terimi kullanılmaktadır. Amaç ile norm arasındaki ayırımda temel ayrıç bunların teorilerinin farklı olmasıdır. Etik Aristotelesçi yaklaşımın ileri sürdüğü teleolojik perspektifle karakterize edilmekte; ahlak ise Kantçı yaklaşımın ileri sürdüğü deontolojik bir bakış açısıyla tanımlanmaktadır. Bu iki yaklaşım arasındaki ilişki ise şöyle tanımlanabilir: (1) Ahlak, etiği öncelemektedir. (2) Etik amacın ahlaki norm süzgecinden geçme zorunluluğu vardır. (3) Ahlaki norm pratiği çıkmaza girdiğinde etiğe başvurulması doğaldır. Ahlak, etik amacın meşru ve hatta vazgeçilmez olmakla birlikte sınırlı bir gerçekleşmesini oluşturur ve etik bu anlamda ahlaki kuşatır. Bu anlamda ahlak ve etik kuramlar birbirlerini tamamlamaktadırlar (Ricoeur, 2010, s.233).

Teleolojik yaklaşım ilkelerine göre, ilk olarak bir eylemin hem iyi hem de kötü sonuçları hesap edilir. İkinci olarak, iyi sonuçların toplamının kötü sonuçların toplamından daha ağır gelip gelmediği belirlenmelidir. Eğer iyi sonuçlar daha fazlaysa o zaman bu eylemi yapmak ahlaken daha doğrudur. Eğer kötü sonuçlar daha fazlaysa, o zaman bu eylem ahlaken doğru değildir (Yaran, 2010, s.41).

Etik amaca, adil kurumlar içerisinde, başkalarıyla birlikte ve başkaları için “*iyi yaşam*” amacı denilebilir. Etik amacın ilk bileşeni Aristoteles’in “*iyi yaşama*”, “*iyi hayat*” dediği şeydir. Etik, tüm özellikleriyle tümelciliğe yöneliktir. Ahlaki yükümlülük ise öznel olarak “*iyi yaşam*” amacı ile ilişki içerisinde.

Etik amaca ilk düşen iş, “*mutlak iyi nedir?*” sorusuna yanıt bulmaktır. Sonra da bunu esas alarak kamu örgütlerinde, görevlilerin izlemeleri gereken eylemleri ortaya koymaktır. Bu ilkelere göre görevini yürüten bir memur, iş yaşamında ve özel yaşamında mutlu olacaktır. Çünkü görevini layıkıyla yerine getiren bir çalışanın kendine özgüveni ve değerliliği artacaktır.

3. KAMU GÖREVLİSİNİN AHLAKİ YÜKÜMLÜLÜĞÜ

Genel bir ifade ile ahlak, *iyiliğe varılması için insanın uymaya kendini mecbur hissettiği manevi ve ruhi görevler ve bunlara ilişkin kurallar* biçiminde tanımlanabilir. Ahlak kurallarından bazıları nispi niteliktedir, zamana ve yere göre değişebilir. Bazı ahlak kurallarının bu değişebilen kapsamı yanında, ahlakın kendisi ve özü değişmez niteliktedir. Bu da ahlakın “*iyiliğe*” yönelen konu ve amacıdır (İmre, 1980, s.18). Erdemli olmak, başkasına yardım etmek, doğruluk gibi davranışlar ahlakın kapsamına girer. Ahlak, iradeye bağlı, bireyi, iyiliğe ve kötülüğe götüren içten gelen bir kuvvettir.

Ahlak, mantık gibi bir bilimdir. Bir taraftan, akla dayanan bazı ilkeleri temel almakla (etik) bir bilim olmakta; diğer taraftan, yaşamı iyi bir biçimde sevk ve idare etmek için uygulanması gereken kuralları uyguladığı için uygulamalı bir sanat olmaktadır. Ahlakın konularını, iyilik ve görev duygusu, çeşitli erdemler, özgürlük, özgecilik ve vatanseverlik olarak sıralamak mümkündür. SOKRATES’e göre, ahlaklılığın bir bilgi işi, bir bilim işi olduğu söylenebilir. Kısacası bilim ile ahlak arasında sıkı bir ilişki bulunmaktadır (Erdem, 1996, s.61).

Paul RİCOEUR’e göre etiğin amacı iyi davranış/eylem altında bir yaşamı tamamlamaktır. Bunun yanında ahlak ise baskı altında genel olarak yasak, görev ve normları içeren bir zorunluluktur. Böylelikle ahlak genellik ve zorunluluk gibi iki temel boyutta gelişmektedir. Kamu görevlilerinin çoğunluğunun davranış ölçütlerinin, iyi bir yaşam ile kamu hizmetlerinin üretimindeki etkinlik ve verimlilik ile ilişkili olduğu çok eskiden beri bilinmektedir.

Deontolojik kuram Immanuel KANT’ın ahlak kuramı olarak bilinmektedir. Teleolojik kuramların aksine deontolojik kuramlar, davranış ya da eylemlerin sonuçlarını ele almamakta, etik açıdan davranış ya da eylemin kendisini değerlendirmektedir (Gök, 2009, s.130). Deontolojik yaklaşım, etik ilkelerin hayata geçirilmesini gözetten bir anlayıştır.

Deontolojik yaklaşım bizatihi davranışın kendisini esas alır. En azından bazı davranışlar sonucuna bakmaksızın ahlaken bir yükümlülüktür. Ödev, ilke, irade, yükümlülük, yasa ve kural gibi kavramlar deontolojik yaklaşımın anahtar kavramlarıdır (Brady, 2003, s.527). Deontoloji, Yunanca "bağlayıcı", "gereklil" anlamına gelen "deon" sözcüğünden türetilmiştir. Deontolojik yaklaşım, ödev veya yükümlülük olarak ahlaki bir kuramdır. Bir eylemin ahlaki durumunu belirlemek açısından sonuçların hiçbir önemi yoktur. Dolayısıyla bu yaklaşımda amaçlara ulaşıp ulaşılmadığı değerlendirilmeye alınmaz (Chandler, 2001, s.179).

Deontolojik kuramlar, "başkalarının sana karşı nasıl davranmasını istiyorsan, sen de o şekilde davran" ilkesini temel alır. Doğru eylem, doğru araç ve olanakları seçmek, doğru ilke ve kuralları izlemekle olasıdır (Funeral Ethics Association,1998). Bir eylemin ahlaki değeri, eyleme geçen kişinin niyetiyle belirlenmektedir. Doğru eylem, evrensel olarak herkesçe ahlaki bir ödev sayılır. Topluma dönük bir eğilimden ziyade bireye dönük bir eğilim söz konusudur (Parsa and Lankford, 1998). Deontolojik kuramlar, bir eylemi doğru kılan ve yükümlülük olarak gören unsurların, onun sonuçlarının iyiliği ve kötülüğü yanında başka etkenler olduğunu da ileri sürerler. Bu etkenler ise, eylemin dayandığı bir takım ilke ya da kurallardır (Parsa and Lankford, 1998, s.25; Lee, Nissenbaum and Dierkers, 1999).

KANT'a göre ödev, temelini ahlak yasasına saygıda bulmaktadır. Ödev, yasaya saygıdan dolayı bir eylemi yapma zorunluluğudur (KANT, 1982, s. 15). Kant bir davranışın yöneldiği amacın, o davranışın ahlakiliğini belirleyemeyeceğini, amacı ve sonucu ne olursa olsun, sırf ödev ilkesinden dolayı yapılan hareketlerin ahlaki değeri olabileceğini kabul eder (Kılıç, 1996, s.14). KANT ahlak öğretisinde *iyi istenç*, *kategorik emir* ve *özgürlük* olmak üzere üç kavramı ele alıp incelemiştir.

Ahlak denildiğinde ilk akla gelen insan davranışlarıdır. İnsandan başka canlıların hareketleri ahlaki davranış sayılmaz. Hayvanların ahlakı yoktur; çünkü onların zekâları "iyi" ve "kötü" hareket kavramlarının doğmasına, üstelik bu davranışların mükâfat ve ceza ile karşılanabilmesi için bir sosyal düzenin kurulmasına yetecek kadar gelişmemiştir (Güngör, 2000, s.11).

Kamu görevlisinin etkililiği sağlamaya yönelik rolü ile ahlaki rolü arasında tam bir uygunluk vardır. Her ikisi de kurallara ve kuralları yorumlama yetkisine sahip amirlere itaat etmeyi gerektirir. Dolayısıyla kamu görevlileri açısından bireysel ahlaki tercih, kurallara uymak veyahut onları ihlal etmektir. Bu mantiğe göre kurallara uyan ve amirlere itaat eden bürokratlar ahlaklı davranmış olur, kurallara uymayan ve itaat etmeyenlerse ahlakdışı davranmış olurlar (Demirci, 2007, s.207). Ahlaki yükümlülük, hukuksal konulardan daha çok, çalışma

yaşamındaki ilişkiler, sorumluluklar, doğru olan ve olmayan kararlar, doğru ve yanlış davranışlar ile ilişkilidir.

Çalışma yaşamındaki tüm ilişkiler belirli kurallara göre yürütülmektedir. Bu kurallardan bir kısmını yasal düzenlemeler oluşturmaktadır. Ancak iş dünyasında yasal düzenlemelerin bulunmadığı ya da yetersiz olduğu alanlarda da çalışma yaşamının belli kuralları doğrultusunda işler yürümektedir. Çalışanların ve örgütlerin davranış ve eylemlerini düzenleyen ve yönlendiren bu güç, ahlaki normlardır. Ahlak, çalışma yaşamında ilişkileri düzenleme, güven oluşturma, bütünleştirme, saygı ve dürüstlüğü geliştirme ve denetim konularında önemli bir işleve sahiptir. Dolayısıyla günümüzde örgütlerin varlıklarını sürdürebilmeleri ve gelişmelerini sürekli kılabilmeleri için, iş değerlerine dayalı davranış, eylem ve yönetim biçimlerini benimsemeleri gerekmektedir (Gök, 2009, s.127).

Kurumlarda ahlaki uygulamalar, hem kurum içi hem de kurum dışı tarafları ilgilendirir ve etkiler. Kurumlar, çalışanlarıyla birlikte vatandaşlara hizmet sunmakla yükümlüdürler. Kurumlar bir taraftan kendi çıkarlarını korumaya ve çalışanlarına sağlayacakları faydaları artırmaya çalışırken diğer taraftan ürün ve hizmet yoluyla vatandaşlara en büyük faydayı sağlama çabası içindedirler (Turgut, 2007, s.226) .

Ahlak, gerekliliklerin alanı olduğu kadar özgürlüklerin de alanıdır. Ahlaki benimseme her yerde özgür seçişle belirgin olmalıdır. Ahlak alanının tüm sorunları eylemle ya da davranışla ilgilidir. Ahlakı ilgilendiren her eylem ya da davranış bireysel düzeyde bir seçimle belgindir. Ahlaki bir tutum alabilmek için seçebilmek gerekir. Gerçek ahlaki tutumun temelinde hiçbir dış erkin belirleyiciliği söz konusu olmadan seçebilme yeteneği vardır yani özgür seçiş vardır. Buna göre ahlaklılık bir yükümlenme biçimidir ve her durumda sorumlulukla belgindir (Timuçin, 2008, s.156).

Ahlaki yargılar iyi ya da kötü olarak nitelenen eylemlere dayandırılır; iyinin yapılması, kötünün yapılmaması biçiminde ortaya konulan davranışları gerektirir. Bu nedenle ahlaki yargılar kurumlarda görevlilerin neyi yapıp neyi yapmamağını belirten kuralları içerir (Tunalı, 2009, s.121). Ahlak bu görev hissinden hareket eder. Bunlar insanın kendi nefesine, kendi vicdanına karşı olan görevleridir: Yalan söylememek, vazifesini yapmak, başkasına iftira etmemek, kötülük düşünmemek ve yapmamak gibi.

Ahlakın alanı "iyi"yi temel alan bir değerler alanıdır. En genel anlamında değer insan için önemli, gerekli ve kaçınılmaz bir şeydir. Değer insanın dünyayla ilişkisinde ortaya çıkar, insanın amaçlarını belirlerken onun başarısı olarak kendini gösterir. İnsanı insan yapan değerdir. Değerlerin dışında yaşayan insan bozulmuş insandır. Değer düşüncesi bireyi evrensel düzeyde yükümler ve sonunda ödev duygusuna bağlar. Ödevler toplumsal düzeyde gerçekleştirilmesi gereken edimleri belirler (Timuçin, 2008, s.170).

Seçilmiş, atanmış ve kariyerden gelen kamu görevlileri, üç uygulama kabılı içinde tanımlanabilir (Steinberg ve Austern, 1995, s.78): Ahlaka dayanmayan davranış, değerlere karşı yansız davranış ve ahlaki temel alan davranış.

Ahlaka dayanmayan davranış: Ahlaksal ya da ruhsal bağlantılardan etkilenmemiştir. Bu kişi ilkesizdir ve fırsat ile yeterli özendirici verildiğinde kişisel kazanç için her açığı değerlendirecektir. **Ahlaka dayanmayan davranış** öznesi kamu görevlisi örnek olarak şu davranışları sergileyebilir:

- *Başkalarının zayıflığından, zayıf ahlaklılığından, yanlışlarından yararlanır, onları kullanır, böylece kendi parasal ya da başka tür kazançlarını artırır.*
- *Ahlaklı davranış içinde bulunanlara ya da ahlak dışı ve yasa dışı sorunları ortaya çıkaranlara yaşamı güçleştirir.*
- *Yasaya karşı hileli uygulamalara girişerek yanlış ve haksız yapılanları maskeler ya da sırf iktidar uğruna güç kullanır.*
- *Kişisel kazancını ya da gücünü artırmakta bir araç olarak devlet yönetimindeki konumunu ve görevlerini kullanır.*
- *Toplumsal sorunlara, (bu sorunlar savurganlık, verimsizlik, adaletsizlik yaratsa ya da bunları çözmek için yasama organının kararı gerekse bile) kendi kişisel yararı açısından bakar.*
- *Kamusal gereksinimleri ve kamu görevlilerinin yasa dışı ahlak dışı uygulama baskılarını konu dışı görür, bilgi sahibi olmadığını söyler ya da latife kabilinden karşılar.*
- *Sistemi en üst düzeyde kişisel, ailesel ya da iş ortağının çıkarları açısından düzenlemekte hiçbir yanlış görmez.*

Kamu yönetiminde en sık karşılaşılan ahlak dışı davranışlar arasında haksız mal edinme, irtikâp, ihtilas, zimmete para geçirme, kaçakçılık, resmi ihaleye fesat karıştırma, görevin gerektirdiklerini yapmaktan kaçınma, yetkiyi kötüye kullanma, gücün istismar edilmesi, kayırmacılık ve ayrımcılık yapmak, ihmal, yaranma, hakaret, kötü alışkanlıklar, dedikodu ve araçlar yoluyla iş yürütme gibi eylem ve uygulamalar bulunmaktadır (Aydın, 2002, s.60-68; Bozkurt ve Ergun, 1998, s.117; Eryılmaz, 2002, s.241; Jhonson, 2004, s.3). Ancak, kamu yönetiminde ahlak dışı davranışlardan bahsedildiğinde pek çok insanın aklına "yolsuzluk" ve yolsuzluğun yaygın bir türü olan "rüşvet" gelmektedir. Bu nedenden dolayı yolsuzluk ve rüşvetin alan yazında daha ayrıntılı bir biçimde tartışıldığı görülmektedir. Yolsuzluğun biri genel diğeri hukuksal-sosyolojik olarak iki tanımından söz etmek mümkündür. Bunlardan ilkinde göre yolsuzluk, yolunda yapılmayan, kurala aykırı, uygunsuz ve usulsüz iş anlamına gelmektedir. Hukuksal ya da sosyolojik anlamda ise yolsuzluk, kamusal yetki, görev ve

kaynakların toplumsal düzenin temelini oluşturan hukuksal ve sosyal norm ve standartlara aykırı olarak özel çıkarlar için kullanılmasıdır (Bozkurt ve Ergun, 1998, s. 264; Eryılmaz, 2002, s. 241).

Ahlaka uygun olmayan davranışlarda etik ilkeler yetersiz kalmakta, aynı zamanda ahlaki davranışlara aktif olarak karşı konulmaktadır. Bu süreçte toplumun dürüst davranış konusundaki istemlerine yetersiz bir ilgi söz konusudur. Yine bu süreçte bir işin, kamu görevinin başarılması konusunda ahlaki kurallar engel olarak görülmektedir. Burada "iş ucuz ve kestirme yoldan yapmak" söz konusudur. Bu süreçte ortaya konulan, başkalarının düşüncelerinin ya çok az önemli olduğu ya da hemen hemen hiç önem taşımadığıdır (Bartol and Martin, 1994, s.117-118).

Değerlere karşı yansız davranış: Bu kişi kültürdeki olumlu ya da olumsuz değişmelere uyum sağlamak için yansız olarak görev yapar ya da davranış değişikliği gösterir. Yanlış bir şey yapıldığını açıkça görse bile otoriteye karşı koymaz. Ahlaksal bir sorunun varlığında kişisel rahatsızlık düzeylerinde bile, diğerleri ile birlikte gider veya emirlere uyar. **Değerlere karşı yansız davranış** öznesi kamu görevlisi örnek olarak şu davranışları sergileyebilir (Steinberg ve Austern, 1995, s.78):

- *Hiçbir yasa dışı ya da ahlak dışı eyleme girmez, başkalarını da bunlara katmaz ama gerekli olduğu zamanda da gammazlık etmez.*
- *Hemen hemen hiç riski olmayan büyük bir kazanç olasılığı bulunmadıkça kişisel olarak ya da başkalarıyla birlikte hiçbir haksız eylemde bulunmaz.*
- *Tam olarak bekleneni yapar fazlasını da yapmaz ve "hiçbir sorun istemiyorum" tutumundan kaynaklanan hiçbir dalgalanma yaratmadığından da emin olmak ister.*
- *Öncelikle kişisel ya da örgütsel var olmayla ilgili olduğundan birlikte çalışanların ahlaksal sorunlarıyla karşılaştığında riski olmayan bir zihinsel durum takınır ya da güçlük çıkaran gammazcıyı ya da "burada işleri yapma biçimini anlamayın" kurban etmeye isteklidir.*
- *İstenen bilginin en azını verir ve örgütü olumsuz gösterecek bilgiyi çoğu kez bilgi alma özgürlüğü kurallarını uygun olmayan biçimde kullanarak gizler.*
- *Devletin hizmetlerinin son alıcıları olan bireylerden ya da hizmetlerin niteliğinden ya da etkililiğinden çok, verileri ya da şeyleri (girdi-çıktı, maliyet-yarar oranları, işgören başına iş yükü, park cezası makbuzları) odak alır.*
- *Geç gelen erken giden iş arkadaşlarını, alkol ya da uyuşturucu etkisiyle uyku gereği duyanları, uzun süreli öğle yemeği arası ya da çay arası kul-*

lananları gizleyerek "bağlılık" gösterisinde bulunur. İşi "emekliliğine dek zamanını verdiği şey" olarak görür.

Ahlaka önem vermeyen ve ilgisiz kalan çalışan eğilimi, ne ahlaka aykırı ne de ahlaka uygun bir tutumdur. Bu tür eğilimde olanlar, etik düşüncelere gereği kadar önem vermemekte veya ilgisiz kalmaktadırlar.

Ahlaki temel alan davranış: Bu devlet görevlisi, özgür bir toplumda yönetimin ahlaklı uygulamalarının altında temel ilkeler bulunduğuna inanır. Ahlakçı, toplumsal gönencin geliştirilmesinde ve özgürlükçü bir toplumda değerleri temel alan bir yönetimin özünde bulunan bir amaç olarak kamu yararının gözetilmesi gerektiğine inanır. **Ahlaki temel alan davranış** öznesi kamu görevlisi örnek olarak şu davranışları sergileyebilir (Steinberg ve Austern, 1995, s.78):

- *Ne başkalarını ahlak ve yasa dışı uygulamalara sevk eder ne de başkalarının ahlak ve yasa dışı eylemlerine göz yumar.*
- *İşini; olanakların elverdiğince en iyi biçimde yapmaya çabalar, başkalarını da böyle yapmaya yöneltir ve gösterilen yeterliği temel alan bir yükselmeye destekler.*
- *İşlerini iyi yapanları savunur, gammazcıları destekler ve korur, geçerli iş-gören eleştirilerini özendirerek "kötü haber" getirenlere karşılık vermeksizin gelişmeleri destekler.*
- *Açık ve dürüst iletişimi sürdürür, bilgiyi yalnız yasal ya da ahlaksal gereklilikler olduğunda gizler.*
- *Açık yüreklilikle "sadakatsizlik" arasındaki ayrımı anlar.*
- *Ahlak dışı ya da yasa dışı bir şeyi yapması istendiği zaman bir üstüne hayır demeyi bilir.*
- *Kurumun işinin normal yürütümünde bir rol modeli olarak hizmet görür, halkın hizmet gereklerine duyarlılıkla insan gibi ve olumlu biçimde yanıt verir ve tepkide bulunur.*
- *Denetimindeki insan, para ve malzeme kaynaklarını, yaşam, sağlık değerleri ve bireysel değerlerle özgür bir toplumun gereksinimlerini en çoğa çıkarmayı güvenceye alacak biçimde kullanır.*

Toplumsal yaşamın bir etkinliği olarak ortaya çıkan bu eylemler iradeye dayalı olup, bunları içgüdüsel davranışlardan ayırmak için onlara ahlaki eylemler adı verilir. Bunlar, isteyerek ve bilinçli olarak yapılan davranışlardır. İradeye dayandıkları için özgür davranışlardır. İrade seçimini ve kararını ahlak yasasına göre yapar ve verir ama bu yasa iradeye dışarıdan dikte ettirilemez (Tunalı, 2009, s.112).

Ahlaki eylemlerle, ahlaki olmayan eylemler özce birbirinden farklı hareketlerdir. Ahlaki eylemleri, ahlaki olmayan eylemlerden ayıran ölçüt vicdandır. Vicdan bireyin yapısında yer alan bir duygu ve bilinçtir. Vicdanın bireye yönelik yaptırımı ise, vicdan azabıdır. Vicdan İlahi İrade tarafından bireye verilmiş iyiyi kötüden ayırma; yanlış hareketleri doğru hareketlerden ayırma yeteneğidir.

Vicdan, akıldan da duygulardan da yararlanan bir yetidir ve doğuştan sahip olunmakla birlikte, her yeti gibi, ihmal edilerek köreltmeye veya eğitilerek geliştirilmeye açıktır. Akılla, duyguyla ve sezgiyle bağlantılı olsa da ahlakın akıl yetisinin vicdan olduğu unutulmamalı, kamu örgütlerinde vicdan eğitimi ile ilgili konulara ağırlık verilmelidir (Yaran, 2010, s.32).

Yöneticiler değerlendirmelerini yaparken ya da başkaları hakkında karar verirken de ahlaki olarak, onlara saygı duymalı, onların eşit olduklarını ve onların her birinin değerli olduğunu unutmamalıdır. Aksi takdirde çalışma alanlarındaki uygulamaların ahlaki olduğundan söz edilemez. Ahlaki yaklaşımlardan biri olan hakkaniyet açısından ayrımcılık ele alındığında çalışanların eşit haklara sahip olduğunu kabullenmek gerekir. Burada kurumu yöneten kişi ister işe alımlarda olsun, ister terfilerde ya da iş başarımları değerlendirilmelerinde olsun tüm çalışanlara ve işe başvuran adaylara eşit haklar ve fırsatlar verme durumundadır (Velasquez, 2002). Kamuda her meslek az ya da çok belirgin olan kendi meslek ahlakını ya da ait olduğu zümrenin ahlakını üretir (Pieper, 1999, s. 39).

Yöneticilerin uyması gereken ahlak kurallarından bazıları şunlardır: Adil olmak, akıllı olmak, yerinde kararlar vermek, başarıyı paylaşmak ve mert ve cesur olmak, alçak gönüllü başlıyıcı ve koruyucu olmak, bilgili ahlaklı ve namuslu olmak, sabırlı eğitici ve öğretici olmak, anlaşılır dille konuşmak, çalışanlarını tanımak, kanaatlerini delillere dayandırmak, özel dostluk ilişkilerinden kaçınmak, işbölümünü doğru yapmak ve verimliliği artırmak, çalışanların yenilik yapmalarına yardımcı olmak, çalışanlara iyi davranmak, zor durumlarında yardım etmek ve şikâyetleri sabırla dinlemek. Bu davranışlara dayalı olarak, çalışmadaki ahlaki ilkeler, dürüstlük, doğruluk, sözünü tutma, sadakat, adil olma, başkalarına yardım, başkalarına saygı gösterme, sorumlu vatandaşlık ve hesap verebilirlik olarak sıralanabilir. Ödevi yerine getirmiş olma bilinci, vicdani rahatlık olarak hissedilir; ödevin yapılmaması ise vicdan azabına yol açar.

Kamu görevlileri için de şu önerilerin yararlı olduğu düşünülmektedir. Bu ilkeler aşağıdaki gibi açıklanabilir (Mc Namara, 1998, s.6-7; Thompson, Fulmer and Strickland, 1992, s.589-590; Bartol and Martin,1994, s.119-120).

- *Kanunlara itaat edin.*
- *Doğruyu söyleyin.*
- *Vatandaşlara saygı gösterin.*
- *Kendinize "Herkeseye iyilik et" kaidelerini koyun.*
- *Her şeyden önce devlet malına zarar vermeyin.*
- *Uygulamada katılımı benimseyin.*
- *Daima sorumluluk sahibi olduğunuz zaman harekete geçin.*
- *Kurallardan ziyade ölçütler koyun.*
- *Çalışan olarak kendinizi izole etmeyin.*
- *Her zaman ahlaki açıdan örnek olun.*
- *İş ilişkilerinde dürüst davranın.*
- *Vatandaşlar arasında ayrımcılık yapmayın.*
- *Örgüt içindeki ve dışındaki insanlara karşı adil/adaletli olun.*
- *Örgüt hakkında iyi duygular yaratacak biçimde hareket edin.*
- *Vatandaşlara verdiğiniz sözü tutun.*
- *Empati yapın.*
- *Örgütün ve çalışanların mahremiyetini koruyun.*
- *Vatandaşlara karşı sorumluluklarınızı yerine getirin.*

Kamu görevlileri, çalışma alanlarına geldiklerinde irade oluşumundaki rollerini dışarıda bırakırlar. Görevliler halkın temsilcilerinden kendilerine kadar olan hiyerarşik yapıda her düzeyden gelen meşru emirleri yerine getirirler. Görevliler, bireysel değerleri yokmuşçasına amirlerine sorgusuz itaat etmek zorundadırlar (Öztürk, 2005, s.328).

Çalışma yaşamındaki her kesimi önemli ölçüde etkileyen ve özellikle karar süreçlerinde rol oynayan ahlak ölçütleri, ahlak normları ve etik ilkelerinden oluşmaktadır. Ahlaki normlar, zorunlu veya izin verilen ya da yasaklı olarak nitelendirilen davranış biçimlerini içeren düzenlemelerdir. Bu normlar, grup üyeleri ya da toplumun kendilerine göre yaptıkları yargılama sonucunda ortaya çıkan ve uyulması gereken ölçütleri oluşturur (Örneğin; hırsızlığın, yalan söylemenin yasak olması). Etik ilkeler ise, özel ya da genel davranışların değerlendirilmesi için kullanılan genel ölçütlerdir. Bu ilkeler hakkaniyet, insan hakları ve faydacılık ilkeleri ile ilgili ölçütleri içermektedir. Genel olarak çalışma ahlakının evrensel birtakım ilke ve normlarla ilişkili olduğunu söylemek mümkündür (Gök, 2009, s.131):

Emre itaat etme ahlakının mantığına göre, resmi görevliler, ahlaki davranışı temin etmek için kurallar koyarlar ki bu kurallar, başka kuralların takip edilmesi için tasarlanmıştır. Bazı kamu görevlilerinin ahlak dışı davranmasının nedeni, kurallara göre hareket etmemesidir. Bu sebeple kamu yönetiminde kuralları çiğneyenlere karşı daha katı yaptırımlar getirilmeli ve bu suretle kuralları çiğneme eğilimi elimine edilmelidir. Dolayısıyla bu ahlaki anlayışta temel paradigma sorunu, çıkar çatışmasıdır. Çıkar çatışması kabaca kamu görevlisinin görev yaparken kendisinin, akrabalarının veya arkadaşlarının çıkarlarıyla kamu yararının çatıştığı durumlar olarak tanımlanabilir (Yüksel, 2005, s.109). Tarafsızlıkta ise, kendi çıkarını düşünmeme, devlete sadakat, kamuya hizmet ve demokratik sorumluluk gibi değerler, kamu yönetimi ruhunun değerleri olarak görülebilir.

Kurumlardaki ahlaki sorunların kaynakları olarak, kişisel kazanç elde etme ve bencillik, örgütün amaçlarına karşı kişisel değerler ve karşı kültürel çelişkiler sıralanabilir. Örgütlerde işe alınan insanların bazen kişisel değerleri arzu edilen oranda değildir. Onlar kendi istek ve arzularını diğerlerinin arzu ve isteklerinden üstün tutarlar ki bu durum, diğer çalışanların, örgütün ya da toplumun zararına bir durumun ortaya çıkmasına neden olur. Zimmete para geçiren, faturaları şişiren, rüşvet alan ve diğer ahlak dışı davranışları gösteren kişiler her zaman olabilir. Bunların yanında terfi hırsı bencillığe neden olabilir (Frederick, Post ve Davis, 1992, s.59).

Ahlak "*Ne yapmalıyım?*" sorusunu cevaplar. Cevap, bütün yükümlülüklerin tümüdür, bir başka deyişle meşru olarak kabul eden zorunluluklardır. "*Diğerleri ne yapmalıdır?*" değil, "*Ne yapmalıyım?*" Ahlakı, törecilikten ayıran şey budur. Ahlak, yalnızca birinci şahısta meşrudur. Ahlak, yalnızca bireyin kendini ilgilendirir: Ödevler sadece kendisi için değerlidir. Diğerleri için ise hak ve bağışlama geçerlidir (Compte-Sponvill, 2006, s.21).

Ahlak, özgürlüğün zorunlu sonucu olduğu için, her nerede özgürlük varsa, orada kaçınılmaz olarak *iyi* ile *kötü* arasında seçim yapmak ve buna göre eylemde bulunmak olan ahlak da vardır. Başka bir deyişle öğrendiğimiz iyilik veya kötülük ile ilgili değerlerin kişilik olarak yaşanmasına ahlak denir. Ahlakın yaşanmasının bir üst düzeyi ise yaşanan bu ahlak hakkında "*düşünmek*" ve gerektiğinde tartışmak, sorgulamak, vb. yollarla ahlak üzerinde zihinsel etkinlikte bulunmaktır (etik) (Yaran, 2010, s.9).

4. ETİK AMAÇ VE AHLAKİ YÜKÜMLÜLÜK ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Genellikle kabul edildiğine göre ahlak disiplini iki büyük kısma ayrılmaktadır: Kuramsal ahlak (etik) ve uygulamalı ahlak. Kuramsal ahlaka, ahlak felsefesi de denilmektedir. Ancak bu çalışmada bir karışıklığa yol açmamak amacıyla, kuramsal ahlak karşılığı olarak daha çok "etik" sözcüğü kullanılmaktadır. Genel olarak etikte incelenen konular, insan eylemlerinin amacı, ahlaki yükümlülüğün niteliği, vicdan, ödev kavramı ve bunları inceleyen çeşitli felsefi sistemlerdir. Uygulamalı ahlak ise bir kişinin kendine veya başkalarına karşı yükümlülükleri ve ilişkilerinden oluşmaktadır. Etik amacın gerçekleştirilmesi için kullanılacak araçların belirtilmesi ve açıklanması ahlak çerçevesinde yapılmaktadır (Pazarlı, 1980, s.35).

Etik, ahlaki eylemlerin ve ahlak kurallarının dayandıkları temelleri ve yönelindikleri değerleri araştıran bir disiplindir. Ahlak ise, bireyin diğer toplumsal düzen kurallarından etkilenmeden kendini denetlemesi ve egemenlik altına almasıdır. Bireyin kendisini egemenlik altına almasında kuşkusuz, üst benliğin ve aklın etkisi büyüktür. Hatta sağlıklı olumlu duyguların da bu ahlaklılık sürecine katıldığı söylenebilir.

Ahlak ve etik kavramları bazen birbirinin yerine de kullanılmaktadır. Ancak bilimsel açıdan bakıldığında, insanların çoğunluğunun takdir ettiği iyi huyların ve erdemli davranışların pratik hayatta tezahürü için ahlak, yaşanan bu ahlak ile ilgili teorik ve felsefi tartışmalar için ise, etik kavramının kullanılması daha doğrudur (Yaran, 2010, s.7).

Etik, doğru ya da yanlış davranışların kuramı olurken, ahlak ise onun uygulamasıdır. Ahlaki ilkelerden ziyade etik ilkelerden söz etmek, etik değil de ahlaki davranışlardan söz etmek daha doğru olacaktır. Diğer bir ifade ile etik, bireylerin belli bir durumda ifade etmek istediği değerlerle ilgili iken, ahlak ise, bu değerlerin yaşam pratiğine geçirilmesi olarak ifade edilebilir (Billington, 1997, s.100).

Bir özürlüye, bir yoksula yardım etmek, bir başkasına iyilik yapmak demektir. Yoksullara yardım, kimsesizleri korumak, yararlı derneklere görev almak, toplumda zayıf olanları korumak, kamu görevlisi ise görevini doğru yapmak, hep ahlakın konusuna girer. Ancak, aslında *bu iyilik nedir? Neden bazı işler iyilik, bazıları kötülük unsurları taşır?* İşte burada iyiliğin niteliği sorunu ortaya çıkar ki bu da etiğin konusudur.

İnsanın sağlığını koruması, ailesine bakması, ulusunu ve yurdunu sevmesi ve memurun işini iyi yapması birer yükümlülüktür. Bu yükümlülüklerin her biri ahlakın konusudur. Fakat yükümlülük denilen şeyin niteliği nedir? İnsan neden dolayı görevini yapmaya zorunludur? Bu zorlamayı yapan kuvvet nedir? İşte burada ele alınan sorunlar ise etiğin konusudur (Pazarlı, 1980, s.36).

Görülüyor ki insanın günlük yaşamda gerçekleştirdiği tüm eylem ve işlemler bir yandan etiğin bir yandan da ahlakın konusu olmaktadır. Daha doğrusu ahlaka ilişkin bütün kurallar ve emirler, sonunda etiğin daha genel ve daha geniş kuralları ve ilkeleri içine girmektedir. Ahlak birçok alanlarda yükümlülükleri bildirir, etik sadece yükümlülüğün kaynağını ve niteliğini araştırır. Ahlak, iyi işleri gösterir. Etik ise iyiliğin ne olduğunu, araştırır. Biri uygulamaları, öteki de uygulamaların temellerini ve kaynaklarını araştırır (Pazarlı, 1980, s.36).

- "Büromda görev olarak bugün ne yapmalıyım?"
- "Bugün arkadaşlarıma yardım amaçlı neler yapabilirim?"
- "Bugün vatandaşların işini kolaylaştırmak için ne yapabilirim?"
- "Düzenli ve titiz çalışmak memurun görevlerinden midir?"
- "Başı dertte olanlara yardım etmek zorunlu mudur?"

Bu ve benzeri soruların tümü düşünen insanı şu soruya taşır: *Neden insan esas olarak ahlaki davranmalı, ahlak dışı davranışlara girmemelidir?* Böyle soruşturmanın gidişi içinde, başka bir soru kaçınılmaz olarak doğar: *Neden ben şunu değil de bunu yapmalıyım? Görevimi tam yapmam için ahlaksal bir zorunluluk var mı? Eğer öyleyse bu nereden geliyor? Niçin yalan söylememeli, çalmamalı ya da görevden kaçmamalıyım?* Başka deyişle, etik ölçütler kabul edildiğinde ikinci bir soru doğmaktadır: *Neden doğru denileni yapmalıyım da yanlış olanı yapmamalıyım?* Bu durumda, birey ya ilke olarak ahlak yasasını reddedebilir ya da buna uyulmada gereken davranışı sergiler (Selsam, 1995, s.9). Ahlaki soru tümceleri "ne" soru sözcüğünü; etik soru tümceleri "neden", "niçin" soru sözcüklerini kullanırlar.

Ahlaki eylem bilimi olarak etiğin çözüm önerileri geliştirmek durumunda olduğu üç temel sorun alanı bulunmaktadır: *Mutluluk, özgürlük, iyi ve kötü.* Etik bu kavramların ağırlıklı olarak ahlaksal niteliğiyle ilgilenir. Ahlakdışı düzlemde herhangi bir şey araç olarak işe yarıyorsa bu "iyi"dir. Etik oldum olası "iyi" üzerine düşünmüştür. Böylelikle, en yüce değer kavramıyla etiğin üç konusu birbirine bağlanır: Mutluluk, özgürlük, iyilik. En yüce iyi, bütünüyle üstesinden gelinmiş, başarılı bir yaşama pratiğinin gerçekleştirilmesi için sürdürülen faaliyet ve çabalar çerçevesinde özgürlüğün gerçekleşme olanağı bulduğu anlamlar alanının ufkudur (Pieper, 1999, s.149).

Felsefeci Andre Comte SPONVILLE, (2006, s.6) etik ve ahlak arasındaki ayırımı şöyle belirtmektedir: Ahlak bir ödevi yerine getirmek, etik ise iyi bir görevi düşünmektir. Ahlak insanın ödev amaçlı tüm eylemlerini kapsamaktadır; etik ise aşk duygusu ile düşündüklerini içermektedir. Ahlak, toplumda işlevsel değerleri olan davranış kurallarını göstermektedir.

Modern dönemin iki büyük ahlaki kuramı vardır. Bunlardan biri *deontolojik* kuram, diğeri de *teleolojik* kuramdır. Deontolojik kuramın en iyi bilinen ekolü, Alman filozofu KANT'ın ödev ahlaki, teleoloji kuramının en iyi bilinen ekolü de, İngiliz filozoflar BENTHAM ve MİLL'İN faydacılığıdır.

Kamu örgütlerinin mal ve hizmet üretiminde, çalışanlar tarafından kamu yararını dikkate almak, görevin icrasında halis bir iyi niyet taşımak, mesleğin gerektirdiği bilgi, beceri ve tutumlara sahip olmak etiğin kuramı *teleolojik* yaklaşımın gereğidir. Toplumsal sorumlulukları yerine getirmek, başkalarına saygı göstermek ve görevinin gereğince kaliteli mal ve hizmet üretmek ise ahlakın kuramı *deontolojik* yaklaşım gereğidir.

Deontolojik kuram, işle bağlantılı olan her kamu çalışanının üzerine düşün ödevi ve görevi, her şeyden önce iyi niyetle ve içimizde bulabileceğimiz, aklımla kavrayabileceğimiz evrensel ahlak yasasına saygı ve bağlılıktan dolayı, en iyi biçimde yapmasını gerektirir. Bu kuramdaki anahtar kavramlardan biri, yükümlülük ise, bir diğeri de sorumluluktur. Herkes iş ile bağlantılı yükümlülük ve sorumluluklarını harfiyen yerine getirmelidir.

SONUÇ

En yüksek iyiyi hedefleyen etik, bir amaçlar topluluğu olarak kabul edildiğine göre, onun hemen yanında ahlak ise, uygulamalar topluluğudur. İster etik amaç, ister ahlaki yükümlülük sadece insana ilişkindir ve toplumsal düzen açısından her ikisi de önem taşımaktadır. Burada şu sorunun yanıtı önemlidir: *Bir kamu görevlisinin etiksel düşünmesi ve ahlaki olarak davranması kendisine nasıl kazandırılabilir?* Kuşkusuz böyle bir soruya yanıt verebilmek için, bireyi ve bireyin içinde yer aldığı toplumun dinamiklerini tanımak gerekmektedir. Özellikle kamu görevlisinin kişiliği (yetenekleri, mizacı ve karakteri) etiksel düşün ve ahlaki ödevin belirleyicisidir. Bu nedenle tüm çalışanların kişiliklerinin geliştirilmesinde yönetimce çaba sarf edilmesi gerekmektedir.

Etik disiplini, sosyoloji ve psikoloji ile doğrudan ilişkilidir. Psikoloji ve sosyoloji zihinsel süreçleri irdelerken; etik bu süreçleri anlamlandırır. Etik disiplini psikoloji ve sosyolojiden gereğince yararlanmak durumundadır. Özellikle iyi duyguların kazandırılmasında psikolojiden; toplumsal dinamiklerin birey üzerindeki etkilerini anlamada ise sosyolojiden yararlanılmaktadır.

Etik düşüncenin ve ahlaki ödevlerin kamu görevlisine kazandırılmasında öncelikle eğitimin önemi büyüktür. Bu nedenle üniversitelerde etik disiplini, okutulan derslerin arasına alınmalıdır. Çünkü insan yaratılışı itibariyle gelişme yeteneğine sahiptir ve bu yeteneği geliştirecek araçlar da içinde yaşadığı toplumun eğitim kurumlarında bulunmaktadır.

Etik amacın ve ahlaki yükümlülüğün görevlilere kazandırılmasında etkili bir yönetsel denetim sisteminin de önemi büyüktür. Etkili bir yönetsel denetim

sistemi sadece yapılacak göreve ilişkin beklentiyle değil, bu beklentilere, kamu görevlisinin iş başarımının nasıl uyum sağladığı ile de ilgilidir. Etkili yönetsel denetim sistemi, denetlenecek etkinliklere ilişkin ayrıntılı bilgiyi yansıtmalıdır. Sistem aynı zamanda kendileri için iş başarımı beklentileri oluşturulan kişilerin katılımını da sağlamalıdır.

Etkili yönetsel bir denetim türü olarak, kamu görevlilerine servet beyanında bulunmaları, servetlerindeki artışın kaynağını göstermeleri, kaynağını gösteremeyenlerin mal varlıklarına el konulması biçiminde düzenlemeler getirilmelidir. Bir servet bildiriminde, en azından kamu görevlisinin bütün gelirlerinin kaynağını bildirmesi istenmelidir. Kamu görevlilerine her türlü hediye alma yasağı da getirilmelidir.

Bir toplumun kalkınması her şeyden evvel bilimsel, felsefi çalışmalara, sağlam bir ideale ve kültürel değerlere bağlıdır. Etik disiplini ise felsefi çalışmalar arasında yer almaktadır. Ahlaki açıdan değerleri temel alan bir yönetim sisteminin eylemleri, kamunun çıkarına olan bir davranışla sonuçlanacak ve kamunun isteklerini karşılayacaktır. Değer temelli bir ahlak, yanlış bir davranışla sonuçlansa bile, bu uygulamada yolsuzluk olmayacaktır. Bu da bir tür etik amaç ve ahlaki yükümlülüktür.

KAYNAKÇA

- Açıköz, H. Mustafa (1997).** Eylem Felsefesi, Birey Yayıncılık, İstanbul.
- Aydın, İnanet Pehlivan (2002).** Yönetmel Mesleki ve Örgütsel Etik, Pegem A Yayıncılık. Ankara'dan aktaran Murat Özdemir, *Kamu Yönetiminde Etik*, ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt4, Sayı 7, 2008, ss.179-195.
- Aygün, Zehra (2010).** *Kamu Yönetimi*, Kum Saati Yayınları, İstanbul.
- Bartol, Kathryn, David C. Martin (1994).** *Management*, Mc Graw Hill Inc, New York'dan aktaran: Şevki Özgener, *İş Ahlakının Temelleri*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara,2004.
- Billington, Ray (1997).** Felsefeyi Yaşamak (Çev.Abdullah Yılmaz), Ayrıntı Yayınları, İstanbul'dan aktaran Raci Kilavuz, *Kamu Yönetiminde Etik*, Seçkin, Ankara 2003, s.100.
- Bozkurt; Veysel (2000).** *Püritanizmden Hedonizme Yeni Çalışma Etiği*, Alesta, Bursa.
- Bozkurt, Ö ve Ergun, T. (1998).** Kamu Yönetimi Sözlüğü, TODAİE Yayınları, Ankara'dan aktaran Murat Özdemir, *Kamu Yönetiminde Etik*, ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt4, Sayı 7, 2008, ss.179-195.
- Brady, F. Neil (2003).** "Publics Administration and The Ethics of Particularity", *Public Administration Review*, Vol.63, No 5, s.525-534'den aktaran Mustafa Demirci, "Kamu yönetimi Etiğinin Normatif Temelleri", *Kamu Yönetimi Yazıları*, Nobel Yayın Dağıtım, 2007, ss.200-220.
- Cevzici, Ahmet (2005).** *Felsefe Sözlüğü*, Paradigma Yayınları, İstanbul.
- Comte-Sponville, Andre (2006).** *Felsefeyi Takdimimdir*, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul.
- Chandler, Ralph Clark (2001).** "Deontological Dimensions of Administrative Ethics Revisited", (Ed.by Terry L. Cooper), in *Handbook of Administrative Ethics*, Second Edition, Marcel Dekker Inc., s.105-129, New York'dan aktaran Mustafa Demirci, "Kamu yönetimi Etiğinin Normatif Temelleri", *Kamu Yönetimi Yazıları*, Nobel Yayın Dağıtım, 2007, ss.200-220.

Demirci, Mustafa (2007). "Kamu Yönetimi Etiğinin Normatif Temelleri" Bilal Eryılmaz, Musa Eken, Mustafa Lütfi Şen (Ed.) *Kamu Yönetimi Yazıları*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, s. 200-220.

Donaltson, John (1989). *Key Issues in Business Ethics*, Academic Pres, Great Britain'den aktaran Raci Kılavuz, *Kamu Yönetiminde Etik*, Seçkin, Ankara 2003, s.30.

Erdem, Hüsameddin (1996). *Ahlak*, Sebat Ofset Matbaacılık, Konya.

Eryılmaz, Bilal (2002). *Kamu Yönetimi*, Erkam Matbaası, İstanbul'dan Murat Özdemir, *Kamu Yönetiminde Etik*, ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt4, Sayı 7, 2008, ss.179-195.

Frederick, W. C. – Post, J. E. – Davis, K. (1992). *Business and Society: Corporate Strategy, Public Policy, Ethics*, seventh Edition, McGraw-Hill, New York'dan aktaran Sabri Güngör, "Kamu Kurumlarında Çalışma Etiği", *Kamu Etiği Sempozyum Bildirileri I*, TODAİE Yayını, Ankara, s.35-56.

Funeral Ethics Association, (1998). "Consequentialism", <http://www.fea.org/ethics/sense1.htm>'den aktaran: Şevki Özgener, *İş Ahlakının Temelleri*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2004.

Gök, Sibel (2009). "İş Etiği", Pınar Tınaz (Ed.) *Çalışma Yaşamından Örnek Olaylar*, Beta, İstanbul.

Güngör, Erol (2000). *Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak*, Ötüken, İstanbul.

Günday, M. (2002). *İdare Hukuku*, İmaj Yayınları, Ankara'dan aktaran Özdemir, Murat (2008) "Kamu Yönetiminde Etik", *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 4, Sayı 7, 2008, s. 179-195.* <http://iibf.karaelmas.edu.tr/sbd/makaleler/1303-9245/200804007177193>. Pdf. (23.05.2010)

Hunbury, G. L. (2004). "A Pracedemic's Perspective of Ethics and Honor: Imparatives for Public Services in the 21st Century", *Public Organization Review*, 4 ss. 187-204. Özdemir, Murat (2008) "Kamu Yönetiminde Etik", *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 4, Sayı 7, 2008, s. 179-195.* <http://iibf.karaelmas.edu.tr/sbd/makaleler/1303-9245/200804007177193>. Pdf.(23.05.2010)

İmre, Zahit (1980). *Medeni Hukuka Giriş*, Fakülteler Matbaası, İstanbul.

İnal, Kemal, (1996). "Sosyalist Etik", *Gelecek*, c. 1/3, Kasım-Aralık, S.43'den Aktaran Raci Kılavuz, *Kamu Yönetiminde Etik*, Seçkin, Ankara 2003, s.26.

Kagan, Shelly (1992). "The Structure of Normative Ethics", *Philosophical Perspectives*, Vol 6, s.223-242'den aktaran Mustafa Demirci, "Kamu yönetimi Etiğinin Normatif Temelleri", *Kamu Yönetimi Yazıları*, Nobel Yayın Dağıtım, 2007, ss.200-220.

Kant, Immanuel (1982). *Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi*, (Ionna Kuçuradi: çev), Hacettepe Üniversitesi Yayını, Ankara'dan aktaran: Şevki Özgener, *İş Ahlakının Temelleri*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2004.

Kılıç, Recep (1996). *Ahlakın Dini Temeli*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara'dan aktaran: Şevki Özgener, *İş Ahlakının Temelleri*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2004.

Kılavuz, Raci (2003). *Kamu Yönetiminde Etik*, Seçkin, Ankara.

Lee, Keneth, H. Nissenbaum and J. Dierkers (1999). "A Dissuccion of Deontolojical and Consequentialist Framworks", <http://www.princeton.edu/kenlee/pub/cs29/week5.htm>'den aktaran: Şevki Özgener, *İş Ahlakının Temelleri*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2004.

Mc Namara, Carter (1998). "Complete Guide to Ethics Management: An Ethics Toolkit of Managers", <http://www.mapnp.org/lirary/ethics/ethxgde.htm>'den aktaran: Şevki Özgener, *İş Ahlakının Temelleri*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara,2004.

Özdemir, Murat (2008). "Kamu Yönetiminde Etik", *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 4, Sayı 7, 2008, s. 179-195.* <http://iibf.karaelmas.edu.tr/sbd/makaleler/1303-9245/200804007177193.Pdf>.(23.05.2010)

Öztürk, Namık K. (2005). "İtaatkar Kamu Görevlilerinin Etik Sorunları", Siyasette ve Kamu Yönetiminde Etik Sempozyumu, Sakarya Üniversitesi İİBF, s.327-345, Sakarya'dan aktaran Mustafa Demirci, "Kamu yönetimi Etiğinin Normatif Temelleri", Kamu Yönetimi Yazıları, Nobel Yayın Dağıtım, 2007, ss.200-220.

Parsa, Faramarz, William M. Lankford (1998). "Business Students'views of Ethics: A situational Analysis", University of West Georgia, <http://www.westga.edu/busn/b-quest/1998/ethics.htm>'den aktaran: Şevki Özgener, *İş Ahlakının Temelleri*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara,2004.

Pazarlı, Osman (1980). *İslam'da Ahlak*, Remzi Kitapevi, İstanbul.

Pieper, Annemarie (1999). *Etiğe Giriş*, (Çev.Veyssel Atayman, Gönül Sezer), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Pops, Gerald M. (2001). "A Teleological Approach to Administrative Ethics", Ed. by Terry L. Cooper, in Handbook of Administrative Ethics, Second Edition, Marcel Dekker Inc, s.671-693, New York'dan aktaran Mustafa Demirci, "Kamu yönetimi Etiğinin Normatif Temelleri", *Kamu Yönetimi Yazıları*, Nobel Yayın Dağıtım, 2007, ss.200-220.

Ricoeur, Paul (2010). *Başkası Olarak Kendisi* (Çev.Hakkı Ünler), Doğubatı.

Selsam, Howard (1995). *Etik Yeni Değerler ve Özgürlük* (Çev.Yüksel Demirekler), Yaba Yayınları, Ankara.

Simon, Herbert A.- Smithburg, Donald W.- Thompson, Victor A. (1985). *Kamu Yönetimi*, (Çev. Cemal Mihçoğlu), Ankara Üniversitesi Siyasal bilgiler Fakültesi Yayınları:547, Ankara.

Steinberg, Sheldon S. David T. Austern (1995). *Hükümet Ahlak Ve Yöneticiler*, (Çev. Turgay Ergun) TODAİE Yayını, Ankara.

Timuçin, Afşar (2008). *Felsefeye Giriş*, Bulut Yayın Dağıtım Tic. ve San. Ltd. Şti, İstanbul.

Thompson, Artur A., William E. Fulmer and A. J. Strickland (1992). *Strategic Management*, Irwin Homewood'dan aktaran: Şevki Özgener, *İş Ahlakının Temelleri*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara,2004.

Tunalı, İsmail (2009). *Felsefeye Giriş*, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul.

Turgut, Tülay (2007). "Kurumlarda Ahlaka Aykırı Davranışlar ve Saldırganlık" Suna Tevrüz (Ed.) *İş Hayatında Etik*, Beta, İstanbul.

Uyanık, Mevlüt (2003). *Felsefi Düşünceye Çağrı*, Elis Yayınları, Ankara.

Velasquez, M. G. (2002). *Busuness Ethics: Concepts and Cases*. 5th Ed.Pearson. Ed. Inc.'den aktaran Birsal, Melek (2007) "İnsan Kaynakları Uygulamalarında Etik Yaklaşımlar", Suna Tevrüz (Ed.) *İş Hayatında Etik*, Beta, İstanbul,s.151-178.

Videomaker Magazine, (1997). <http://www.videomaker.com/bigrace/kirkweb/AFC/AFC17.htm>'den aktaran: Şevki Özgener, *İş Ahlakının Temelleri*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara,2004.

Yaran, Cafer Sadık (2010). *Ahlak ve Etik*, Rağbet Yayınları, İstanbul.

Yüksel, Cüneyt (2005). *Devlette Etikten Etik Devleti: Kamu Yönetiminde Etik Kavramsal Çerçeve ve Uluslar arası uygulamalar*, I. Cilt, TÜSİAD Devlette Etik Altyapı Dizisi, http://www.tusiad.org/turkish/rapor/etik_1_cilt.pdf (22.12.2005)'den aktaran Mustafa Demirci, "Kamu yönetimi Etiğinin Normatif Temelleri", Kamu Yönetimi Yazıları, Nobel Yayın Dağıtım, 2007, ss.200-220.